

# Siisaaxon do Janxa: Tagaaxun Joppeye

## a do Xiisa Tananu

nan giri Saako Banjugu Sunbunu

«Sissakho et Jankha: Le Début des Forgerons  
et d'autres Histoires de la Tradition Orale Soninkée»

Racontéés par Sacko Banjougou Sounbounou

de Touroungoumbé, Kingui Diawara, Mali

©Équipe de traduction soninké-août 2004

### *Roraqe*

Alla ma fo toxo seren da bire a ga da haqilen sugand'a danja.

Kuudo seren n'i lenki dunan ja du da xunbane kaanataaxaade yi, a nan siri an n'an daarun tu. Ken moxo saanan ya ni, duna xannun muurunden fedden, SIL, ga d'a njanniya na tagadunma, Saako Banjugu Sunbunu, taaxundi.

Baawo sooninkara danben d'a naamen tangandaanon ga ni sooninkara naxamalanun ya, a ken n'o maaba ti masalan lamaanu yi bakka tuwaaxu be sawunten g'a maxa sooninkara danja.

Ku saabu da, ke kitaabe wa riini o tuyindi gannin xase, mareyi xaxacce do kanda bure yogo yi. Ken xiisa n'o tuyindini tunkanyugu yaadante yogo ya tooren ja. Ken toxon ga ni Soxoode Siisaaxo.

Ken marayi xaxacce ga giri tagon kanma moxo be, kitaabe ke w'o xibaarini ken xa yi. Ma ke xiisa ga r'o tuyindi ke be ga da tagon su ja Saaxon tagon xallu yi. Soora wa jiini ke kitaabe noxon ja, a ga dullu nanju fin koono, ken ga Saaxolankon tallan tojondi tagadu noxon ja.

Ken dangi falle, a wa Sumaaye Jinme do tagon kuttun kafimoxon koono o danja, bire be a ga ni jinnaaxun ja. Tagadunmanun ga bireene do tagon ja moxo be, a do be su sigan ga ni ke be y'i funen da, ken xa nta toqo falle yi ke kitaabe noxon ja.

Kitaabe ke noxon ja xadi, Saako Banjugu Sunbunu da tagon burujun do n'i follaqun fatanfansi, na taganjanmu fano ku naxati xa bangandi o danja.

O na tagadunma ke nawaari, nawaarinde be xenpa ga nt'a yi. Sooninkon ti: «Saado sere ga si tuunu, ma an ga fere tuunu, an n'an yinme tu fina.» Ayiwa a ken d'i yinme tu, na du tuyindi tanan ja, na tanan xa tuyindi. Sunbunu ke, an do kuufande!

Xa soro beenu ga da tagadunma ke masalanjundi ti SIL naamariyen ja, kun ni Muusa Dalla saranbunu, a do Manmodu Sita Saranbunu ya yi, Xuusaane Gidimaxa.

## *Tagaaxun Joppeye*

Janmun ga joppe konni ke be yi tagadu, ken ni Taga–Fana Tangawaaru ya. A fillandi, Taga Filla Kuruso. A sikkandi, Annabintage Dunfayilo. Naxatandin ya faayi Gooriben Tage.

Janmu ke dangiyen falle, danben ga koni tage be yi, ken ni Nege Silima ya. Nege ke i wa tini a da «Tuure Saama». Ji gumen ya ni Xayamanga. Xa a ga giri Xayamanga a ga r’o ku maxa Baaraago tonbonnen kanma, o da Saama ke wara. O t’a da «Tuure Jarafa». Toxo ke be ga ni xill’a yi Xayamanga, i ga tini a da «Nege Silima», o d’a xa wara. O t’a da «Banbure». Tagadunmanun yan da ke k’a yi a tuyinten na ti ke xa ya.

Baano joppe danben koono ken tage ya. A t’a da Allandanka ni Madifariba, a do Duwalla Gede Tanba Jungunte, a do Maran Maxa, a do Mari Sanpaano g’i kaanun ɗa Xindeega, a do Maamadi Lagere g’i kaanun ɗa Jisennu. I ma ni Tenen Siisaaxo. Faaben ni Fara Nege. Diɗa ni ken Tage Kuyaana Sallikiye. Diɗa ni ken Tage Kuyaana Suumikiye. Danbi Yasaara Yugunanraga, Danbi Yansaara Yugunantoqa, Yugunanɗun Lagan w’a danɗa Gaasa. Jootinton ragan w’a da Banmulle. Koroti Nanɗun raga w’a da Noganminna. Banbara Waalin raga w’a da Taganjibolle Kattakoro Jegibe. O ti Wuyalla do botonton tanmi, i xa tare, i tatti Wangare. I girimiccen nuranxon, follaɗun tanmi nooginte Bongo Laaji. Gurudaaru do Arudunkaanu dokkon ya na Xosonnexe wuunu. Bunne Besu Tagadunma, t’a wa Fanenkalla. Bunne Besu Tagaroxe Dunma, ti a xa wa Fanenkalla. Naataxe Sira Sooma, Misoonen do Maama Daali sugi. Misoonen do Maama Daali, Fanenkalla.

Janke Fankadunke, ken yan butu ganni. A d’i kuutu gotten ya xata, a ti a na tage rag’i ke da Wayinne. Xa faaben ni Marunkurusa Tage Banbure, a wa saqa Jugurubeje. Banbure da yugo raga ganni, yugu raganten xa da yugo raga. A ti i n maxa i wara maaren kitten di. A ti lenburaaxu fe. Banbure da tanjikke renme saara. Yugun sooman ni Manmadu Laafan Tuure. Faaben ni Marumise Banbure. A wa saqa Yuuribeje. Yaxarun sooman ni Sondonminne Suminata Tuure. A wa saqa Jangedo. A kara a ma falle toxo. Kuta Tuure wa Fonjoori. Faaben ni Banbure a wa saqa Yuuribeje.

Banna Takko Tuure a wa Boyikare, faaben ni Banbure a wa saqa Yuuribeje. Kame na goro kure da, a nta goro dunman kure da. Hawa Jangunne a xa wa saqa Jagibe. Hawa Janginne Maxanmisaane Tuure a wa saqa Jagibe. Sandariyan Tuure a wa Jagibe. Sandariyan Maxanmisaane Tuure a xa wa saqa Jagibe. Dikkiken Tuure a wa saqa Jagibe. Dikkiken Maxanmisaane Tuure a wa saqa Jagibe. Maraamu Tuure a wa saqa Jagibe. Maraamu Maxanmisaane Tuure a wa saqa Jagibe. I ti an ga na ku konɗu me ko Madifaraba do Dungufaraba Tuure kisimerun da ganni, i

w'an wuttu piije n'an setundi kanmu.

Banbure tanjikken renme, i ga taxandi konpon raqu beenu i gabun ya ni. Xa karago ke be ga na yugo kun konpon raqu ku ni sikko ke ya. Karago fana, ken toxo kuupi jan fanan na o t'a danja «Tuure Jarafa». Karago fillandi o t'a danja «Tuure Yaaresi», karago sikkandi o d'a kuupi nan t'a da «Tuure Dukome», Banbure renyugun taxandi ku konponraqu sikki ya. An ga d'a mugu i ga ti «Bunnatanko» i na do Banbure ren yugu ku konpon raqun ya. I ga ti «Saamuga», ren yaxaru ku tanmi do karagon ga da renmu beenu saara kun ya ni Saamuganko. Tagan kopon raqe ke su fankan burujun ni ke ya. I ga tini «Bunnata do Saamuga» a maanan ni yere ya.

Non dangi falle sooninken renmen su yan baana ku xillu di tagen ya ga n'an na.

O ga kupi janmu be tana koono, ken ni Baganne Yugu Baane a do Faate Sira Sooma, Faaten Leexuraganken do Faate Sira Sooma. Tumaani ma toxon ya ni Kingi Jaaxasiriganke Darame Sollori Naagume Baru, Baawuri ni n ke tagen ya yi Teereega Follega. Xaranxarun wa saqa Sappo, Nanma Jukkuuru wa terene Naamunke Janxa. Boyi Kan faaba ni Tanba Bija Janxa Boyi Kan Mallentere. A xa faaba ni Bija Janxa. Tanba Bija Janxan faaba ni Tanba June Janxa, Tanba Fune Janxa faaba Tanba Doodo Xulle Janxa, Tanba Doodo Xulle Janxa faaba ni Tanba Maxan Xulle Janxa, Tanba Maxan Xulle Janxa faaba ni Tanba Maxan Legere Janxa, Tanba Maxan Legere Janxa faaba ni Xanaaga Tagon Jonje, Nan Gumunke Janxa, Xanaaga Tagon Lagere Nan Gumunke Janxa. Musaqan do sittafan do sirin daga Gurumaga Manga yi kaanun di Tirimaga Jange Kumu Jerexe, Jerexe Kumu Janjo. Janjon Tinmaanan na xo Dibaaga. Diba ya do renmun nan kiiti Manimoni, Diba ya do renmun nan kiiti Sansagura. Diba Yugu Baanen w'o ku danja Xanaaga, Diba Yataanan w'o da Xonnanga. Birigan tunken do Kara Manga tage ni

ken tage xa Fanjumene Fanjume Kumu Yaatomandomo Tunka Dunbe wa giri Maagu. Xa Tunkanne d'i kuren Xamelu Xere Gaani, Jerexen Jere Musa Kame ni ken tage Fidun Kame Manjaba. Musa Kame ni ken tage Fi Dun Kame. Saare Yaari Tage Yari, Yaari Senbento. Furun Tuppun wa Gurudon na ganni, si ga ma kara a na xirixe wutu. Karan Tage Jolle Bure Turo. Xirisinne ga ma kara a na Xigiji Miso, Karan Tage Jolle Bure Turo. O ti: «Kome wa noŋono Tugeye da Janbannaara, xa farun wa minni Tugeye da Janbannaara.» O ti: «Kome wa noŋono Tugeye da Janbannaara xa naanun wa minni Tugeye da Janbannaara.» O ti: «Kome wa noŋono Tugeye da Janbannaara, xa sugun wa minni Tugeye da Janbannaara.» O ti: «Kome wa noŋono Tugeye da Janbannaara xa jaxon wa minni Tugeye da Janbannaara.» O ti: «Kome wa noŋono Tugeye da Janbannaara, xa siinun wa minni Tugeye da Janbannaara.» O ti: «Kome wa noŋono Tugeye da Janbannaara, xa kinu gottun minni Tugeye Janqa ya da Janbannaara.» O ti:

«Kome wa pojono Tugeye da Janbannaara xa tanmu gottun minni an ma Tugeye Janxa ya da Janbannaara.» O ti: «Janbannaara Gunbu Nanje Tugeye Janxaraganke, Karanne Duwa Jaabi, Naarunqe do Sitaqe, Sitaqe do Naarenqe.» Yinbin giri Bijibiji a ma kara ma Gantoxola, Gantoxola kara bannan wa birene. Yinbin giri Gantoxola a ma kara ma Bijibija, Bijibija kara bannan wa birene. Naarenqe do Sitaqe kare, a do Kajaqe do Haraxatte kare, Janbannaara kare, Sunbununguufa do Waalinguufa kare, o d'a ken kuupi nan t'a da «Janxa Sama Jaari». An ga na ke xara m'an ga d'a tu nan ti naxamalaaxu a joppe ti tunkanlemaaxun ya. O ga ti ke tage be da saasa «Janxa Samajaari, Janxa Mulla Baane, Janxa Boyigille», karen ya ni. Buyaagi konpen ya ni. A bogu Buyaagi Janxa ya di. Yere d'o ga tini a xa da «Samajaari», a kupinden n'o maxa Janxa Boyigille ya. Niiman Karen do Niima Xonnanjin Kare. Gell'axa nda bara kun maamo, o na ti «Yara Tage Maaganke, Sooxe Tage Maaganke, Buso do Gasi Kaarega Kingiranke, Yaxarin Baane Gasi Kaarega Kingiranke. Gasi faaba ni Aali ya, Aali faaba ni Aali Maraamu, Aali Maramu faaba ni Tanjuma, Tanjuman faaba Xerejanjaado, Sire Sooma do Tanba Jungunte Maran Maxa, Xademuru dag'i danja ni Maran Maxa, Tigitonda da do Soxona Xerannaxe yi kaanun na Finjonju Joome, dinmun lageren ni an maama Abudallayi Kaarega. Abudallayi faaba ni Tanba Kaarega, Tanba Kaarega faaba ni Buubu Kaarega, Bubu Kaarega faaba ni Miina Binnen do Kusaaraga Gojanbantalla Kaanu Fodo Sanpo Digi Jaaje Gaxunne Santalla, Xenberen do Xentenbere, Sitiqe Sillenxuso Ma Setta Maajo. Gunnemaxan sin but'i da ganni Lungo, i da Mansa Tirin renmen yax'a da Tiringa. O ku d'a do Manga goden xense, o ti Kanuxosi na ke tage, Kanuxo Lungoosi. Gunne Maxan sin but'i da ganni Lungo, a da Mansa Tirin renme yaxi Tiringa, o d'a do Manga kanjen xense, o ti Kanuxesi na ke tage, Kanuxe Lungoosi. O ti: «Raheta menjanjun lagan w'i da Muntu, i ga nta Guuxo i wa Fasuwaaro.» O ti «Yara Tage Maaganke Bu Banna, Sooxe Tage Maaganke Bu Banna. Jongelin Tage Maaganke Bu banna, Jongeli Xonte Tage Maaganke Bu Banna. Gesi Tage Maaganke Bu Banna, Gesi Kaarega Tage Maaganke Bu Banna. Alahajin Tage Maaganke Bu Banna, Alahaji Sankansigan Tage Maaganke Bu Banna.» Xa Yara Tagen kaarini minna do minna baane? A wa kaarini Kore. Karan foorun do dinmun wa saqa o ku da Korontannane. I ti: «Yara karen kaarini minna do minna baane?» A wa kaarini Muuju. Karan fooron do dinmun wa saqa o ku da Muujuntanturo. I ti: «Yara karen kaarini minna xadi?» A wa kaarini Tosawa. Karan fooron do dinmun wa saqa o ku Tasawannane. O ti: «Negentejan do Jaameraga tagen ni an dan ken maame, Tinbijirinke ma Baxalijirinke. Fonnanlinen Naanun Kabi Maxan Diba Boroge Jaawara. Maxan Naanun dag'i danja Baanogedu, Baano Naanun dag'i danja Tunbunsiga.» O ti: «Huquhuqun Tanjigo, a wa selladunka yaatene, Huluhulun Kiide, Xontiramaxan Xonsegejan.» A xa bogu Janbannara do Kajaqe do Haraxatte ya. A bogu wujunen do komo naxati do kara xooron naxati ya. Naaranu yogonu xa ti karen ni wujunu naxati do kamo naxati do tannaxate do kara xooro naxati

ya. Xa karon ni kara xooro ku naxati. Baawo wujune ke do komo naxati do tannaxaten toxo arabakaren ɗa Londondo a do xosin bononde. Karo ku naxati yan toxo.

Kajaɗe do Haraqatte kare o da ken tage xa kuupi nan t'a da «Kaarega Duuxansi». Gell'axa ga na bara kun maamo, o na t'axa da «Tinbiri Kome, Tinbiri Sinxinten Kome, Dandan Kome, Dandan Toxomanken Kome. Xaabu Kome, Xaabu Gajanbure Kome, Alla Roxonnaanu». Alla feti fillo, baane ya ni.

Selli yonki ga na kanu yonki ya kuɗa, an ra w'a sigindini Alla sigiran ɗa. Kutu Kanmu Tage Maxan Mukke Soxona Alla Roxonnaanu. A ga baranɗaɗundi tebullen ɗa koota be Baaraago, a ri yere din botonton naxa. A koota yaaxen wa xo kiyen dundunɗe. A ma tage ɗi baran ɗa, sefe ma ri tagadunma. Ken koota ga na kiɗe siine su, Baaraago wa sangana kanme kutiye xasu ɗeru, a bitaɗerundin laxasara, tagadu su wa bakka kisima Baano a wa ɗiɗankunmen kutunu, a wa taaxunu a wa ganberen tinmi tagadu wa sangana. ɗiɗankunmen ga bogu kitten di ya ni, a ga ri wanxarinxollen ɗa, ken laada baanne ya ni. Tagadunma yaxarun wa taaxunu i wa «yewon suguunu, Baano wa wanxaren tinmi. Tagallen yugu wa regene. Ken tage ga ri koota fana, a ma tage ɗi no sakkati tagadunma. A da dinmun kara. Siinayillakara, laadan sange ke ri xadi, tagadu su da me ɗi.

I ga dinmun liɗoyen ɗa, a baranɗaɗundi tabullun me naxa, a ri yere dinbotonton naxa. A ma tage ɗi baran ɗa, sefe ma ri tagadunma. Siina sikkandi Baano ti: «Tagadu.» I ti: «N naamu.» A ti ke be g'a yi ku siino filli a g'o lasaaransangen bonondini, a ga na ri yirigi i ke nta gill'i batten di. Tagon renmun xosi soyi Baano yi ya. Baawo, i w'a tu ti tagedunma ni xaaxante ya. I ga bogu falle i tox'a koono nan ti: «Xa an n'a tu Baano da diganfakka ko lenki de.» Alla xos'a ɗa ma laxasaransange ke kootan ga kiɗene. I su da me ɗi baran ɗa. Dinmun ga kiɗe i liɗora, Abiraama renme Jaamera Soxona, Kutukanmu Tage Maxan Mukke Soxona, a berenɗeɗundi tabullen me naxa a ri yere dinbotonton naxa.

Tagon sanqi. Baano toxo taaxunu batten ɗa a wa korondonsin ɗa. A ti: «Alla kome.» Baano ti: «Alla ya n'i komo siren tu.» Anha!, a ti: Siino sikki yirigi, siina fana i ga ri, axa haɗe be ga ɗi yere baane ma sigi n'i dugu, a su daga, an xa yinme daga d'i ya. Siina fillandi i ga ri baane ma sigi n'i dugu, a su daga, an xa yinme daga d'i ya. Yirigi ya ni siina sikkandi, a su wuru, an ken toxo taaxunu an d'i dugu. An ga d'i dugu ti maana be i w'a mulla na ken tu. Baano ti: «Alla kome ke.» A ti: «N naamu.» A ti: An n'a tu i ke ga taaxu i ga d'an dugu, i ke d'an tu ya, ken ya saabu da i ga taaxu i ga d'an dugu. A ti: «An ga ma ɗi an ga ke be tu, a ga na juwind'an ɗa waajibi an wurunu ya, yugu xooro xa fo bure feti wuruye. Xa an ga na wuru an na saage katt'an falle. An n'a tu ke be ga no. An ga n'a tu, a ntaxa kannu.» A ti: I ke d'an tu ya, ken ya ni i ga taaxu i ga d'an dugu. A ti: An ga d'i tu ti maana be an deliilu? A ti: «Ke

be g'an kitte a ga ni tuntun ŋa, jarintafaten tuntun ya ni. A ya n'in ke tunkanu maxa. A fillandi, ke be g'an kitte a ga ni guja, a ya n'in ke tunkanu maxa. Ke sikkandi be g'an kitte a ya ga ni fuluma xaaŋisixullen ya ni a g'an maxa, a mexen binninman ya n'in ke tunkanu maxa.» A ti: «Xanpa ke be g'an kitte, kanŋen ya ni a g'an ken maxa, a mexen binninman ya n'in ke tunkanu maxa.» A ti: I ke d'an tu ti ke ya. Saasa jarintafate ke gujan d'a tuntu, tagon faayi ga d'i ya faraaxu sanbandigen faten ŋa.

Ken bire a ti: «Baano!» Baano ti: «N naamu.» A ti: I ke w'a mulla an n'i kuupi janmun d'i xante janmun ko i n'a mugu. A ti i na ti «Tinbiiri Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na ti «Tinbiiri Sinqinten Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na ti «Dandan Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na ti «Dandan Soxonanken Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na ti «Xaalinnen Kome.» A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na «Xaalinne Soxonanken Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na ti «Xaabu Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti i na ti «Xaabu Gajanbure Kome». A ti: I na jum'an ŋa. A ti: «Alla roxonnaane.» A ti: «Kutukanmu Tage Maxan Mukke Soxona, Jaamera Fade. Jaamera Faara Muuŋa, Jaamera Faara Mindixe, Jaamera Faara Jebijebi. Gaqu Jiben do Saxaraako Jibe, Kabanne Xo Qunxa.»

O n'a ken kuupi nan ti: «Simiina Kome Jibangallu Yaari Faraba.» A bogu Jaamera ya di. A xa giri Xayamanga ya. A ga ri tonbonŋen kanma ya ni, o ga da ke janmu xir'a yi. Tago! Gell'axa nda bara kun maamo kuupi janmun d'i xante janmun ŋa, janmu tana w'o maxa o ra g'a koono.

Xattan Wuta Soxooden do Laafuraga Saamuganke Kome Soxoode Nangu Daado, Sigine Boromunna Boro, tunkantagen na ken ya. Baano Juguru, Naapen tunkan tagen n'a ya yi, Bano Juguru. Tunkan tagen ni ken ya, Kayido Maama, Naapen tunkan tagen ni ken ya: Kayido Maama. Asa Jangunne do Haawa Jagunne, i maamalijun sugi, i yugun sooman ni Yugudu Salle Siŋera, a wa saqa Xunanmo. Yugudu Salle faaba ya ni Tanga Baraye Kome. Tanga Baraye Kome faaba ya ni Tange Nogome Kome. Tange Nogome Kome faaba ya ni Misiide Wure Dengeŋaanu. Ken faaba ya ni Salle Xunba, a do Salle Faraba. Tukurunun tanga joofe ni ken ya, Naani Asa.

Xa Sepero ga gilli Sepeega koota be, a do Forogofana Fuuge ganbari tinmaana ri.

O ti Garan Pare, Garan Gangarinken Faaban Pare. O d'a xa kuupi nan t'a da «Sanbaaxe Kome Yaari Faraba», tagen ya ni, a xa giri Xayamanga. Gell'axa nda bara kun maamo xa yi, o na t'axa danŋa «Bunnanma», a do «Waalinanma». Sanba Jaalige do Jaalige Fenda, Xose Tugunnera Naanura Tage, Soxoode Bonoseeno, Soxoode Sude Bononten sug'i danŋa ni Bonoseeno. Soxoode ma ni Kuta Tuure, faaben ni Tigan Siisaaxo Bonoseeno. Soxoode ma ni Banna Takko Tuure, Soxoode faaba ni Tigan Siisaaxo, Soxoode ma ni Asa Jelifan Tuure, faaben ni Tigan Siisaaxo Bonoseeno. Soxoode ma ni Asa Misaane Jelifan Tuure, a faaba ni Tigan

Siisaaxo Bonoseeno. Soxoode ma ni Dikkiken Tuure, a faaba ni Tigan Siisaaxo Bonoseeno. Soxoode ma ni Sanderiyan Tuure, do Sanderiyan Maxan Misaane Tuure, a faaba ni Tigan Siisaaxo Bonoseeno.

A ken ya ni a ga wull'i da suxuba baane, saafin ga bog'a yi. A faaba Tigan Siisaaxo ga wull'i da soxuba baane, a ga d'a wutu, a d'a ga daga moodin sagata Xuulu. Moodi ke ga da saafin boosi, a ti: «Bunnanma Tage Soxoode!» A ti: «N naamu.» A ti: «Saafi ntax'an ken Soxoode kuttu abada.» A ti: «Xa Bunnanma Tage a ntaxa Soxoode bangandini saafin tabade ga nta bakka ke be ya taagumance yi.»

Ken Bunnanma do Abudunanma Tage Soxoode, a ken yan xusa wull'i du danja soxuba baane, a ga butu na kaafan wutu, a ga d'i teye ke saga n'i noogen betu. Bunnatankon do Saamuganko, i kafi me yi tagadu. I ti: «Bunnanma Tage Soxoode!» A ti: «N d'axa jumi.» I ti: «Tuuru ya n'an ja ba ma waxe ya n'an ja?» A ti: «Tuuru fe waxe fe.» A ti: «Bunnatanko do Saamuganko, tagallenme be ga wullini soxuba baanen ja, na kaafan wutu n'i teyen saga, n'i noogen betu, gelli tuuru do waxe ga fe, a na xur'axa danja nan ti ken ni ren balanbale ya.»

A xosi laadan taaxund'i danja Bannamaaxu, na laadan taaxund'i da Kabamaaxu, na laadan taaxund'i da Kebesu, na laadan taaxund'i da Bekkesu, na laadan taaxund'i da Tawurixaare, na laadan taaxund'i da Banbixaare.

A koota a laada fana taaxunte, a ti: Taga xuson yaxun ma daga tagallen yugo su da. A da laadan taaxundi. Tagan ren yugo su, yaxarin xuson ya g'an maxa, a ga na ji faalene, i jonaana a kinni Bunnanma tagen fina ya, a d'a na koyen biton jeri ja. Koyen ga na tinme, a na Baanomaxa renmen xiri. An na tagadu kafu me yi, o na me ji Baaraago batunmisiide ja. O ga na me ji, a na ti Baano! Tagon renmun tirindi o ga siinen xasun haqe be, o ga siinen kootan haqe be, i n'a ko. Baano na tagon renmun tirindi i n'a ko. I ga n'a ko nan duguta, Baano na ti: «Bunnanma Tage, an ma tagon renmun digaamen mugu ba?» A na ti i d'a mugu. A na ti Baano a ko tagon renmun da n'a wutu yirigin da, ke siine, a ke xaso n'a wara waaga da ke siine da ke koota, gelli ke yaxare ga na renme be saara, renme ke yinmen nan siyi a nan kuuni «Siisaaxo Tanbaseenu Seenubugunke».

A da ken laada wurundi tagon kanma tannaxate siine. Tagon ton'a di. A ga ri ro xirisaaxun ja, a da Baano xiri nan ti a na tagadu kafu me yi. Baano da tagadu gansi i da me ji. A ti: Tago! I ke Soxoode Siisaaxo yan d'axa xiri, i ga ni Bunnanma do Waalinanma Tage. I ga ji i ga da laada be taaxundi Baaraago, ken ji xususaxun ya. Saasa i xoraaxu, i renmun d'i kisimarun duurun ya ni keeta. I w'a mulla na laada fillandin taaxundi. I ti: «Ken laada fillandi xa ni kan ja?» A ti: Tagallen yaxare be an ga d'a muuru i ma d'i faaba yi, i ga d'a kin'an ja, a yaxun falle, a ga lemnaaxun di, jarun gan lija yi, yillen ga na kare, o do futuron sallen naxa, i ke kaccingolle ke banbanten na batunmisiide ke ya yi yere. Koson kalangen boyinten w'a kanma. Fo w'i yinmen wure, fo w'i taanun wure. Kaafan w'i

yinmun ɗa, kaafa ke toxon ya ni. Lemunu axa su na daga doome axa nta saagene do me. Jaxanbatundon w'a maxa a koota, a toxon ya ni. A ga ma xanan takki, a wa xonno xoten ɗa. A koota dokkon w'a maxa, a toxon ya ni Finkinte Miirimaara, a ga nta xanan ɗa, a wa xonnen ɗa. Ɗarun gan liji tagallen yugo su yaqen ɗa, a nan maxa batunmisiide ke kutu ti i wa dagana lanben ɗa, billa haaju tana. Sere wo sere yaqen ga da batunmisiide ke kutu i ke Soxoode ga d'a tirindi a ga ɗa tagallen yaxaren ya, a ɗarun siren ga ni, i w'i ɗunon xannen yette n'a kini Baano, a wa dagana a tuns'an kiina yi. An nan taaxu t'a yi a koota, i wa riini wuy'an yaqen ke ne. Laada be ga wuro ke wuyiyen kanma, i n'a xa ko, axa n'a mugu tago. I yinme baane, gunbo a do muudu tanmi. I Baanomaxa renmen baase, gunbo a do muudu tanmi. I Bajan renmun baase, gunbo a do muudu tanmi. A su kafumante, gunbu sikki a do tanjikke muude. Tage su n'i du do ken taaxu.

A d'i neega Jaawando Tuure kari do ke laada ya batte a koota. A Sooninke Silla, a d'a xa kari do ke laada ya batten ɗa. Kame do tannaxate do tago naxati, a ti: «An ga ma xanan kari xonne nta yaagunu an ɗa.»

Tago ku renmun da laada ke sigindi. A da ke laada xa wurundi tagon kanma tannaxate a do siina baane. Laada ke ri ma a ga kijene Tugaane Mansa Faraba ya (Tugaane Janxa.) O ga ti tage ke be bogu Buyaagi Janxa konpen ɗa.

Xayamanga taaxen ga bono, i ga daga taaxu i danɗa ni Karata do Karangille. I ga daga taaxu i danɗa Janbannaara, a do Kajaqen, do Haraxatte. Sunbununguufa do Waalinguufa. Ken koota, gelli ken tage futtanyaqen yiraamen nan bif'a yinmen ɗa, ma koota, a ma demu kijeene Baaraago batunmisiide ke ya.

Laada ke tooran ga xoto tagon renmun kanma, i da Baano xiri n'a senbendi, n'a yigandi, n'a fusi katta Tugaane Janxa yi, kuudo Soxoode daaxan na giri bakk'i kanma. Soxoode xa xooro a ken Tugaane Janxa ya maxa. I maanun filli ya ni. Soxoode faaba ga xenne, ken bire a roxen ya ni. Yogonu xa ti a waxati a ma siginten wa t'a yi xasu peri. Furujan kaccun ri bogu saaxen ɗa.

A d'a wutu a d'a da gidanyugun sagata, kun ga ni Banbure ren yugu ku tanmi do karagon ɗa. A nda ri fo wo fo yi, nan dantax'a da, ken na ti: I ke ra nt'an marana an renme ke saabu da. Baawo kaane a riini ɗa toononjundanan ya. A da gidanyugu ku wura nan duguta, nan ro waaxi yaxarun ga da renmu beenu saara. A d'i su wura, ma a ga riini Tugaane Janxa yi, nan dantaxi. Tugaane yan t'a da: «N ma bisimilla.» A ti: «Marandaana nt'an ɗa, nan dang'in ke ya. Baawo in ma yan da konbon wara an ga d'a wutu. Ken bire marandaana nt'an ken ɗa nan dang'in ke ya.» A ti: «Tugaane!» A ti: «N naamu.» A ti: «Tagon kuttun ga da ke be wari, an d'a wari ba?» A ti: «N ma!» Saaxen ti: «N naamu.» A ti: Duna su ga n'i kitten bogu suurun yoqen ɗa doron watunte da. A xa n'a bakk'a yi ko danɗa? A ti: I ga da ke be war'an ɗa, i ke xa d'a wari. An ken fe



mene! Ke renme be ga boyindanuku yi an maxa ya ni. Xa an do renme ke su maranden waajibinten ya n'i ke ya.

Tugaane yan d'a xoorondi.

A goto falle, a ga na daga sangabaran ŋa, i na renmu ku fusind'a yi. Fo na yille gaja yi, fo na yille baaxa yi, i na wuru i na daga, i n'a toxo, a ga wuunu, ma a g'a koono saaxen danŋa. Ken xa na ti: «In ti an nan tink'an gida yi. Baawo an faaba n'a ya yi lenki an ma n'a ya yi. An nan toxo tuntun butunu a wure, an na tox'a sin suusana, an n'a minindi. Tago ku renmun g'a yi nan sanga t'an ŋa ti ke be yi, ken wa riini kuti.»

A ga goto, a saage tintono gide ke di. Giden da korotun fo tugunun wutu n'i kin'a yi. A do tago ku renmun ga na me ŋi sangabaran ŋa, fo be ga na yille baaxa yi, an d'a ŋi wurunu, ken bire a ken xa na ŋa fanke yi. Fo be nda yille gaja, an ga na daga, a ken xa na ŋa muusine. I leseme. I ga daga, i d'a moxon ko faabon danŋa. I ti: «Huun!» Giigiiren ŋa, a bogu yittikurunbo yi de! Giigiiren hinneyen dagante ya ni. Xa a hinneyen xenpen ni yere d'a ga nangallen sigindini ya. Nangallen ga sigi giigiiren faaba kan xoodon ŋa baane, hinneyen neme.

Ken bire ma a ga riini nan ri toŋo korotun kanma. A laada ke faayi ga ri kije ken gide ya yi. I ga da Baanumaxan renmen huusi katt'a yi, a ri soox'a falle, a d'a yaqe ke ŋi no. A taaxu xolallenganbaren kanma, a toxo fanjaat'a yi a w'a tinmi, a wa sefen ŋa a wure. Taga yaxare ke, ma a faten ga wasene. A ga da fo wo fo wutu, n'a kini Baano yi, a na ti i ma ri ke muuru. Kuyifoonun ga neme, a ti: «Baasi fe.» «Baano! An na mani mulla?» A ti: Aahan! An ga d'i tirindi, a me wa du i ra w'i muuri fon kitta. A ti:

«An ken yaxiye do saasa naxa, boron raqe ke an m'a wari, sigaali Baaraago batunmisiide ke an n'a guuga. Xa jarintankannun w'a di, Tigan Siisaaxo fo baanen do daaxan wa Baaraago batunmisiiden di, tagallen yaxare be warun gan liŋ'a yi xo an moxo ke, an kiina ga ni xaaxanten ya, ken ra nta katta Baaraago batunmisiide ke duxurana. Baawo an w'an kiina moxon tu, ken ya ni.» A ti: «Baano!» Baano ti: «N naamu.» A ti: «Mani digan danbe ni ke?» A ti: Digan danbe fe de! I ga ri do fo be i da ken ya ko, ma an na katu Baaraago batunmisiide ke dunkarana. Yaxaren ti: «Baano!» Baano ti: «N naamu.» A ti: Baasi fe. An ga ri do ken baane ya, i xa wa laayidun kinn'an ŋa. Xunbane, Alla ga na duŋe, ma in xa ga daga Baaraago batunmisiide ke faayi. A do Baano fate me yi.

A ga daga, tago beenu ga d'a su yi, a dantax'i da.

Tugaane Janxa ri, a d'i likkun yanqandi, likkun yanqayen falle, taga yaxaren da jiinun kin'a yi a mini nan yanqi. A da yiganden kin'a yi a yige. A yigayen falle, a da tunxanŋen sella, na gollinan yokkun kija no. Ken bire tagallen yaxaren ga na yaxi, an sooman ya ga ma fanlanfulaman rag'an ŋa, an kiina ga na taaxu tunxanŋen ŋa tan, fallanfulaman w'an ken maxa, kaananfulaman w'an kiina maxa. A nt'an kabana an kaadungollu ku ya.

Tugaane da gollun joppa. A ga da mexen ro yinben di, taga yaxare ke ri, a da tuntun raga a w'a butunu. An faranfara, giyan w'a yi, a xannen lijen ni. A xosi toxo nanta ke, a w'a monmonmono, a g'a mullin suugunu. A ga dalla ken na ma a g'i xannen d'a wuttu kanmun na. Tago beenu ga kara i ga da fo sironi, a w'i koono baane baane. Mexen ga na dunbu i g'a yi n'a katu, a do suuge ke wa me yi. Busa busa busa, yaaxanjiinun toxo yanxana. Tugaane d'i yinmen wutu, a yaaxen w'a yi yaaxanjiinun wa m'a sinqen wure. A d'a tirindi: Ke be g'a yi, i da mani n'an na? A ti: An ma fo wo fo na i ya. A ti: «Ko n da fo n'an na?» A ti fo ma dabar'i ya. A ga xoto d'a tirindinden na, a ti fo be g'i ya, i wa kanna n'a ko. A ti: «A ko ke!» A ti: I ga na har'a ko, an ra nt'a jaan'i da. A ti a ko i w'a jaana!

A ti:

Gelli yiraamen nan r'i ke yinme ke kanma i nan ri an ka ke di, Baaraago batunmisiide ke wa do kaara su, i nt'a tu. I haqilen saxu ken ya kanma, i xa nan bogu i n daga Baaraago batunmisiide ke, i na non wari. Xa i sinme jarintankannun wa duna. Baawo Soxoode Siisaaxo wa saqa kaccingollen na.

Taga yaxare be ga na dangi narun gan liq'an na, a n'i wunon xannen ya yette n'a kin'an na, an ga riin'a kin'an kiina yi. A wuro, a riini wuy'an ne ya. Nan wuy'an ken ne tagallen yugun nta jootini t'a yi, i nta kunpana t'a yi.

I jootirafin d'i kunparafin ni mani? Ken ni laada be taaxunten g'a raqen na ya ni, ken ga ni gunbu ku sikki do tanjikken muuden na. A ti i sinme ken ya, i ra ga nt'a koono i ga d'i xallen na yaaxanji ya.

Tugaane ti: «Ke ya ni?» A ti: «Yobo.» A ti: «Jokki an tuntunden d'an mexekatte na, an na fo kaf'an xannen na. Sallifanan sallen ga na xiri, an nan yanqi, yanqi moxo be gan liq'an da, an n'an du gemundi moxo be gan liq'an da, an na kali sennen katu. An tunbaari yaxaren na nonoxollen wutu, a n war'an kaane. Axa na Baaraago batunmisiide ke kutu nan daga lanben di. An na Baaraago duxura.»

I jokk'i gollen na. I ga duguta, laxaasaran ga kijene a yanxi nan gemu. I daga. I toxo dagana ma i ga kijene i ya. Soxode Soxonanlexinte, a giri. A ti: «Baano!» A ti: «N naamu.» A ti: «Ke yaxare be faayi riini, ko yaqen ni?» Baano ti: «Bunnanman Tage!» A ti: «N naamu.» A ti: «Sanba Jaaligen Tage!» A ti: «N naamu.» A ti: «Ke be faayi riini, an ken w'a tu, in ke w'a tu.» A ti: Baano! I ke d'an tirindi ya, an ga m'a ko i wa fo bakk'an sigen na!

Ken bire a ti: «An ga xooro Tugaane Janxa be doroko kanpen wure, a yaqen ya ni ke.»

A saage saqa i kaccingollen na. I r'i dangi, i daga nono lanben na. I ga ri xadi, a garbasu a taaxu, a saage Baano tirindini, Baano saag'a yi. I g'a na xo i wa riini nan dangi, a saage garbasu na Baano tirindi, Baano saag'a yi. A ti: Baano an ga ma xanan kari xonne nta yaagunu! I ke d'i neega

Jawando Tuure kari do ke laada ya batten ɗa. A Sooninke Silla, i d'a kari do ke laada ya xanjondanxotaaxun ɗa. A ti: Ken bire i wunon raga an nan dag'a tumsi Tugaane Janxa yi, nan ti wuro ke i wa riini wuy'a yaqen ne.

A da killen wutu, ma a ga riini. A do sefen ro Karantage ke xa kanma. A ga toxo sefen ɗa, Karantage ke d'a bisimilla. Ke be g'a maxa kuyi fo yi, a nda fo wo fo kin'a yi, a na ti i nt'a yi. A falle a ti: «Bisimilla. Ke be gan liɗ'an da a ko.» A ti: Soxoode Siisaaxo ya nda i xayi. A wunon ya faayi ke. A ti: Laada be g'i maxa Baaraago, a sankunte nt'an ɗa. An yinme w'a tu. Ken bire i ra nt'i laada ke girindini t'an ken baane yi. Baawo i d'a ko tagadu su da, woyili axa neega Jawando Tuure, i d'a kari do ke laada ya yi. A Sooninke Silla, i d'a kari do laada ke xanjondanxotaaxun ya. An d'an yaqen war'a bogu, i xa ra nt'i laada ke girindini.

A ti: Baano daga. An n'a ko a da t'a n maxa xoroti, kallen ga na ɗa xo xasonɗe, i ken nda kara a ya na ke yaxare saagandini. A n'a tu nan ti a gida Tugaane Janxa ya yaqen ni. Baano yille riini a d'a ko a da. A ti: I t'an nan daga t'a yi. An ga ma xanan kari xonnen nta yaagunu. I ga d'a ko an da moxo be, an n'a ko a da ken moxo yi. A saage riini a saage ku digaamu yi. A ti: I t'an nan daga an n'a ko t'a n maxa mungu, a gida Tugaane Janxa ya yaqen ni. A ga xooro ke be dorokokanpen wure ken ya digaame ni. A r'a saag'a di. A ti: Baano! An do wuno ke ga na saage riini ke kille, i wa fo bakk'an sigen ɗa. A ri ken ta sikkandi di a dantaxi. Tugaane Janxa ti: «Baasi fe. Baano wunon kin'in ɗa.» Baano d'a kin'a yi. A da taga yaxare ke xiri, a t'a na tuntun wutu. A d'a wutu. A t'a na tuntu. A d'a tuntu ma kore ke ga regeene, a da wunon sax'a kanma a d'a bi. A d'i yinme wunatan booxo a da xamo ku r'a di, a d'a siiti n'a kini Baano yi nan ti: An dag'a n'a ko a da ti: An bisimilla. A na duuduxoto de! Tagaaxude! A g'a ɗaana tagon kuttun ɗa moxo be, a n'a dabari i xa yi ken moxo. A n bisimilla. A baasu ku, gunbunuku sikki do tanjikke ke muude, kun wa yere a dalla. I ke xorot'a yi. Baano ga ri nan dantaxi Baaraago, tagallenmun d'a ro me yi, i d'a ro deben di. Tagon renmun su ɗaxali. I ti: «Saasa ke, daaxa baane wa bakka o kanma . Baawo Soxoode do Tugaane, lenki wuro i wa me kitta baane ken daaxan wa bakka o kanma.»

Ken bire laxaasaran ga salli, Bunnanma Tage, a giri a d'i moxo sirondi, a Baano renmen ware a kaane. I tepe Tugaane Mansa Faraba kan ɗa. Ke be gan r'a da, Baano renmen w'a yi n'a ko. I ga riini Tugaane Mansa Faraba kan di, i d'a xa Baano renmen ɗi sikki, ke be gan r'a da a xa w'a koono.

Tugaane Janxa d'i bisimilla, na baasu ku sikki koy'i ya. I koyiyen falle, a da baasi naxatanden bagandi. A ti ken ni i ke yinme baasen ya. I xa da ken ɗa n'a laadan laxarafaga. Komon d'a dabari futo do tiye. I d'a ken gunbo ke d'a muudun tanmi futon wutu n'i kin'a yi. Ken d'a ɗi, a ga na ri tagallen yugo be kan ɗa, gell'an ga demu saq'an bullungiden kaaran ya, an n'an gujan wuttu bakka non ɗa ya. An na dag'a wara burollaqen ɗa. A ken gujan na boy'an bullungiden kaaran ɗa. Xa a ga ri Tugaane kan ɗa, a

dag'i gujan boyi fontette, Tugaane garabasu a d'i gujan wutu bakka bullungiden kaaran ŋa. A dag'a boyi burollaqe. A d'a ken gujan wutu a r'a boyi bullungiden kaaran ŋa. A ti: «Taata!» A ti: «N naamu!» A ti: «Sax'an saxuran ŋa.» A ti i ri do laada tinmeyen ya. A ti: «La. N xoxone! An ga ke be ŋaana tagon su kaanun di, a yan ŋaana in xa maxa.» Feyidan t'a lagiri saqa bullungiden kaaran ŋa. Tugaane saxu burollaqen ŋa.

Naaxamen ga moyi, Tugaane ri sig'a kanma. A sugandindi gunbo be gan rox'i su yi, a ti i na ken deŋe katta Soxoode yi. A t'a battamaxen nan kin'a Baano renmen ŋa. Fo be ga ken batta, a ti ken nan kin'a bajallenmon ŋa. Gunbo ke be gan kifint'i su yi, a ti ken n'i ke yinme ŋaaxamen ya. I yige yige su xenpa. Soxoode ga giri, a d'i kittun wanqi. A ti: «Taata a barika.» «Eh!», a ti: «An futon d'an tiyen neme ya ba?» A ti: «A ma neme.» A ti: «N xoxone futon do tiyen yiga, a n'an kari, a n fasu i ga ti Tugaane da i xoxonen kari do yaxare yi.» A saage taaxunu a yige. A giri a sigi. A ti: «Taata noxo xenpan ni fakke ya.» A ti: «Futon do tiyen neme ya ba?» A ti: «A ma neme.» A ti: «A yiga xoxone a n'an kari, a n fasu i ga ti Tugaane da i xoxonen kari do yaxare.» Ma ta sikkon ga tinmene. A ti: «Taata!» A ti: «N naamu.» A ti: Tuuru ga nta sere be di hadamaren yonkinte an faxilen w'i moxon di an ra nta yillen yigana m'a ga d'an kari. An g'i do ke be naxa, an faayi ken ya koyini i ya.

Eh! A koota, i da nonxolonŋun sikki ŋa kanbaran ŋa, i ma toŋo. I bogu i ri burollaqe, i da nonxolowu sikki ŋa i ma toŋo. I ri batunmisiide, i da nonxolowu sikki ŋa i ma toŋo Baaraago batun misiiden ŋa. I da me ŋi fanŋen raqe, i da nonxolowu sikki ŋa i ma toŋo. I yanqa fanŋen noxo. Tagadu ŋaxali. I ti: «Saasa ke daaxanun filli su wa bakka o raqen ŋa. Ma ken ga fe daaxa baane ken na bog'o kanma.» Baawo i yanqa jin wure. Xa a ga na ŋi Tugaane ya ga na Soxoode ni su a ga n'i yinmen bagandi kanmun ŋa, o ga ti: «Eh, Tugaane an d'an xoxonen kari do yaxare batte a wa yanqana a ntaxa bakka. An d'an xoxonen kari do yaxare. Baawo yaagun neme haadamarenmen ŋa. Xa a ga na ŋi Tugaane ya ga na Soxoode kari su ken bire daaxa baane yan bog'o kanma, xa ken bire o g'o yinme muurunu daaxa ke be di a ma bog'i batten di.» Wuccen ga laatono, foren binbi. I ti saasa ke daaxa baanen ken bog'a di mene, i filli su ga ma bog'a yi su, baane bog'a yi. Wuccun ga laatono nan dalla, Tugaane d'i yinkollan wutu kanmu. Ken bire tagen su wa sikki. «Ee!» I ti: «Tugaane Janxa!» A ti: «N naamu.» I ti: «An d'an xoxonen kari do yaxare yi?» Tugaane yanqa jin wure. Iyo daaru soro ku, faabanbaanaaxun ŋ'o maxa, xa nakkariye ma ŋ'o maxa. Nakkariyen ya riini ti gaare, o ma ŋi gaarana. Baane su ga na taax'an falle, har'an xonne, a ga n'an fin ko, an jikkun baane.

Xoyi i tuwaaxun wa ken di ti yaaguransiraaxun di. I da ke ya ko jin xannen ŋa. Ken yan xusa dabari. I d'a ya toll'a taro, a xusa yanqa jin wure. A toxo jin wure ma dinma be wuron ga jengini. Tagon renmun yanqa kaanu. I ti: «Saasa ke daaxanun filli su bog'o yinme.»

Wuron ga laato, a ga laato, a saag'i yinmen bagandini. A yaaxen wa Baanumaxa renmu ku filli siginten wa jin xanne. A ti: «Alla komo?» I ti: «Alla ya n'i komo siren tu.» A ti: «Koonu baane ni?» I ti: «O ku Baanumaxa renmu, Baano renmu.» A ti: «Baano renmu!» I ti: «N naamu.» A ti: «Axa kun na mani muurunu yere?» I ti: «Tugaane Janxa.» A ti: «N naamu.» I ti: «O ku na mani muurunu yere? An ken feti keeni jin noxon ya yi ga ni? O dagana mani ko kaanun di?» «Ee!», a ti: «Tagon renmun ma daga kaanun di ga ni?» «Iyo», i ti: «Tugaane, an ti tagon renmun yan daga kaanun di, xa an ma ti o ku. An ga da tagen xaburun wari noxu su, an wa tagedunman xaburun jiini non ɗa.» Duna xase, o ma ti lenki duna ke de, baawo ken bire tagadunmaaxu do tagaaxu ga ni ke be yi, a ma sanku. Lenki tagedunmaaxu a do tagaaxu, a noonon yille ka gabe di, a ga kaanu beenu di, i yirigeene ya. I ti: «O ku ra nta dagana n'an ken toxo jin wure, na Soxoode Siisaaxo toxo jin wure ma baane ken nan ɗa bakkaana yi ya, o na kati nan ro kaanun ɗa.» A ti: «Baano!» A ti: «N naamu.» A ti i ke xa ra ntaxa bakka ke kuralle falle.

«Ayiwa,» i ti: «Ken biren ɗa an ra ga nta bakka ke kuralle falle, kallen ga n'an wutu jin noxon ɗa, kallen w'o ku xa wuttu jin xanne.» A yanqa jin wure a toxo sinmene, a falle a bogu a d'i tirindi xadi, i saage ke digaame ya di, a ti: «Baano!» A ti: «N naamu.» A ti: «Baasi fe, seren wa dujeene i sunon dabarini d'an xanan batte, nan daga d'a liju. Baane w'a di gell'axa ga na feera kita ken di, ken bire in ra wa katta nan bogu.» I ti: «Ken ni mani?» A ti: I gida wa kaanu, a ga ni Sumaaye dinme, axa na dag'a sagata, a n dag'i yinme ten di, debe ke saahelin di. Te ke saahelinginge, wanxari tinje be ga sikki no, a ga xinginjindaaren ɗa. Wanxare ke saahelinkitte, a na ken kutu. Ganmen ya n'a noxo, a n'a segu n'a ɗa dinme yi. A n'a kin'axa yi. Axa ga n'a kita n'a segendi n'a timi, axa d'a ga na ri sigi fanjen raqen ɗa, axa ga d'axa kitten war'a di, in katta nan bogu ken ya sababun kanma nan ro Baaraago. Ken ga fe, fo wo fo ra nt'in bagandini in ga roono Baaraago.

Axa ga na daga axa n'a ko in gida da: Te ke kaman wa no, munon ya ni.

A ga na ri te ke ro raqen ɗa, a ga na n'a mulla nan ro, muno ke genm'a yi ya. I wa me digallenmaaxunu. I ga na me digallenmaaxu, a g'a tirindini fo fana be, ken ni a ga ri haaju be muuru ya. A na ti in ke ya n d'i xayiri riini te ke. Xa i w'a dujayimuurunu, a ga na duje i na yitte ke kutu.

Tagadunmanun ga da faaren kijand'a yi, a ri ma a ga riini sigi te ke gingen ɗa. A ga kuupindi, muno ke bogu n'a jaabi. Ken muno ya toxon ni Jeeri. A yaqen toxon ni Jeerinagume. A ga dingira be, non toxon ni Tuupu. Tagaaxun joppeyen senben na non ya. A do munon ga masalallenmaaxu, a ga ri ti haaju be a d'a dantaxi muno ke da: «In xoxonen ya ni a ga kallen do bireyen naxa. A ti i ra nta bakka fanjen ɗa ma ke yitte be g'i te ke saahelin ɗa, a kitte be ga do saahelin banje, ma in ga na ken ya kutu n'a kini ɗaxamalani ku yi, i ga d'a ɗa dinmen ɗa nan r'a

katu fanje ke xannen ɗa, i na katu nan bogu.»

A ti: «In r'a muur'an ɗa, an na ɗamariyen kin'in ɗa na yitte ke kutu.»  
 Munon t'a da: «Baasi fe, an ra wa tenkunu katta siino peri xasu peri bito peri. In wa dagana i na r'an jaabi.» Sumaye ti ken nan laat'i da. A ti: «An ra w'in terinkana siino peri bito peri.» Sumaye ti a xa laat'i da. A ti: «An ra w'in terinkana bito ku peri.» A t'a n laat'i da. A ti: «An n'in terinka dinmanu peri.» A t'a laat'i da. A ti: An n'i terinka sannu peri. A t'a laat'i da. A ti: «An ken na mulla n'a kutu saasa ya ba?» Sumaye ti: «Yobo.» A ti: An n'i terinka yaaxe komi wucce, i na r'an jaabi.

Yaaxe ke komi wucce, a jaabi fana. A ti i ke nt'a mulla na dinme ke wari. Sumaye xosi ken muno ya kari tuunu, na sewun gundon bog'a noxon ɗa.

A koota, jabura koccen xajene ti ken gundo ya.

Muno ke yaqe, Jeerinnagume, a koota a da ken ya toxo Xandunxarabacca.

A da wanxari botonten kutu n'a faasakku wanxari tinje ke wure. A nan ri taaxu tugun ɗa n'a meloxondi nan duguta, na Baano xiri n'a koy'a yi. Sebelenkaccun ga roono boto be yi, i d'i koyi me yi. A d'a boto.

Baano ti: «A ga toxo fo be yi ken ni fate be ga roono a raqen ya. Fate ke ra nta roono a raqe ma a n'a ɗi godongoda ya n kite a ra ga fete ke tigitini.»

Sumaye dinme d'i sanbandigen kari, i d'a soro futo do tiye, tagon do tagadunmanun su d'a yiga.

Baano da sanbandige ke faten wutu n'a kari, n'a mosi nan taaxu ti wanxaren segeden ɗa. A konto na sebelen kacce kita fo be ga wanxare ke faten tigitini. Kotolli tinje be ga sikki Sumaye yaqen jooxe, i da xunanu peri kutu ken ya, Sumaye yinme wuna xase, i da ken ya ɗa na godongoda ke fana t'a yi.

I ga ken lasamayen noxo, tage be janmun ga ni Saaxo, i wa tini Xellara Saaxo.

A wa ɗogon xullen kanma, ma a ga riini ɗogomen tusindi Sumaye Jinme follaqe. A yanqa. A yanqayen falle, i d'a bisimilla. A ti: «Mani xibaare n'axa kun maxa yere?» I ti: «Xibaare be g'o maxa, Sumaye ya n da ɗiɗankunme be ga ɗi Baano maxa a ga tagadu su sangandini t'a yi kanme kutiye xasu ɗerun bita ɗerun laxasaran ɗa laahidun kini nan t'a n ware. Baawo koota wa riini ken ra nta jongini a ga sere ɗiin'i kan di. Baawo kitefon wa gabono, a muurundaanan wa roxono.»

Ken wanxare ya n kuti a ga kini Baano yi. Xa a segenden d'a lasama. A kori fate kitta a ga ɗaana sebelen kacce yi. Ken Xellara Saaxo yan d'i sikkaaran wasa n'i tuntun bagandi n'a sefindi, n'a fete ke kara n'a ɗa kacci misaanun ɗa. A d'a kini Baano yi. A t'a na wanxaren segedi ma i xa na tage kita wanxare ke toxon di. Baano xusa ti: «Xellara ya fo ni dinme, Daali Moodi, a ya fo ni dinmen raxaranfate.» Xa Sumaye yan da wanxaren

segu. Ken bire a da wanxare ke segendi n'a jongi kiyi baanen ɗa.

Jubude ke kaawayen falle a d'a yanqandi. A ga d'i kitten war'a di, Bunnata do Saamuga (Baaraago yugon do yaxare) a su bogu: «Mani xanne ni? Mani xanne ni?» Fo wo fo nda ri sigi, i na ti «Ee! Tagadunma ke ya jubuden xanne ni. Iyoo a ya ni ke yi! Iyoo a ya ni ke yi!» Ken yan xosi ɗ'o maxa suuge yi Baaraago tagadunma yaxarun g'a koono. A joppe tinmi tagon renmun ya da, kun ga ni Bunnata do Saamuga.

Ken bire a do ken wanxare yan da killen wutu nan ri sigi Tuupun fannɗen raqe. A ga d'i kitten wara wanxari botonten di, «Yeewo» ke suugen ga wuti, Tugaane Mansa Faraba ga kati nan bogu.

A ga ro Baaraago, daaxa ke be jooten ga ɗi tagon renmun ɗa, daaxa xote ke, a ga ni Bunnanma do Waalinanman Tage, Sanba Jaalige, a do Jaalige Fendan Tage Manamanyaate, a do Fatamanyaate Tage, Tigan Siisaaxo Fo Baane, a ga ni Sooxode Siisaaxo yi, Soonibulunke. Sooni tagen daaxan ɗa yere ya yi. A xenpe Tugaane Mansa Faraba ya yi.

### *Nanxoorodulle*

Koota dangi Baaraago taaxen noxo, nanxoorodullun kutundi. Nanxooro, tigakoromen ɗ'o danɗa fonden ɗa a koota. Yaasa kiiten ɗ'o danɗa futon ɗa Nanxooro a koota. Tahanne Xenjemu ɗ'o danɗa suuren ɗa a koota Nanxooro. Ken koota tanjikke renme wa Baano maxa Baaraago, i wa Bunnata do Saamuga maxa. Ka ma ɗi tagadunma maxa a koota, i ga tini: «Ke ni tagadunmanun ka nooninten ya.» Tagadu su yan kappa, xirisaaxun ga tage be yi, i na dingira dabari ken noqu yi. Baano d'i xabiilan na yille non ɗa. Yillen ga na kare, Baano na xensendaanan girindi, a na ro do tagan kaanun ɗa. Ka su ga na ɗi i ɗaxamen xensene a wa Baano muuden xensene n'a kin'a yi. I nda kun kafu me nan duguta, a d'i na ri, nan r'i kini Baano yi.

I ga n'i ɗaaxamon kini yaxarun ɗa i ga d'i juri, yaxare su wa fo wuttu bakk'i juran ɗa, na fo wutu peccen ɗa, i na dag'i kini Baano yi. Xa a siine dullen xoto ma soron torun ga saage sikki do gondanxannun ɗa. Gondanxanne nda bogu ka be di, soron na daga sorosorondi gelli futuro. Ma an na logoma baane kita an ra ga xenqene t'a yi. Gollen ri xoto nan dangi ken ɗa.

Baano kije Tagadu xirisen ɗa nan t'a n'a ko tagon renmun da, i ke w'a mulla i wa saafarini. Baawo duna xoto yere do Alla ga newoye ɗaana. Siinen yillen ga na kare, ma i ga saag'axa muurunu Bunnatanko do Saamuganko.

Tagadu kafi me yi. I ti: «Baano, an ga da sefe be ko o d'a mugu. An yinme ra wa dagana. Xa an ga da tagadunman renmu ku be saara, Alla ga d'i ro o warijaxen ɗa, an n'i toxo yere, o n'i taxandi me yi. Fo be nda senbe i be yi, an ga na jinmulle be kita, an d'a n'a mini. I be nda futo do tiye kita, an d'an koren g'a yigana an d'a n'a yiga.»

Ken bire tage do tagdunma kitte nta yanqana yokke yi doome. Tagadunman ga n'a ni an kan di, a yugunman d'a yaxarinma, baane ya ga na ni, an n'a duran yokken ya kinn'a yi.

I da Baano tanjikke ke renmen taxandi tagadu ya. Baano d'i yaqen daga. Siinen yillen ga kare, a da Baaraago mundu. A ga ri a teje xirisen follaqen na, a ma yokke yanxandi, a d'i kitten wara i wanxarin xollen di. Tagon xirisen wurunten bog'a gem'a yi. A ti Baano: «Bisimilla. Xa an ga da xalifa be tox'in maxa, Alla d'i xalifan rag'a yi.»

Baano dangi. Ke be ga xirisen batta a daga a xa ne. A d'i kitten wara wanxarin xollen na. A xa wurunten ga bogu, a da ke digan baane ya ko nan ti a ga da xalife fo be tox'i maxa a kara.

Tanjikke ke renmen be Baano ga d'a toxo xalifanden na, tanpille ke do kabun su toxo nanxoorodullun di. Tanjikkande ke ni Xellara Saaxo ya maxa xalifanden na.

A ga ri Xellaara Saaxo gallaqen na a d'i kitten wara wanxaren na. A xannen ga bogu, Xellara Saaxo ti Baano renmen da: «Giri an nan bogu. Ke xanne be ga ni ke, an faaba ya ni, an na a jaabi.»

Tagadunman renme ke giri nan dag'i jubuden wutu. A d'a ga bakka konpen na, a do faaben n'i kitten ro wanxaren na a su yan na baane. A jubuduxannen ga kuurunu, renmen d'i kitten wara jubuden di kan na. Faaben saage i kitten walla jubuden di kallaqen di, renmen d'a jaabi kanbaran na. A ri ma a ga riini boronje roraqen na, a d'i kitten ro jubuden na. Ken da renmen xa ni boronjen boguraqen na. A xa d'i kitten wara jubuden na na faaben jaabi. Baano ti: «Xellara Saaxo!» A ti: «N naamu!» A ti: «Mani yitten kite an ken maxa tanjikken renmen su ga kara n'a toxo an ken xallen baane?» A ti: «Baano!» A ti: «N naamu.» A ti: «Sababu tana fe, Alla ga da sere be na kisinte an kisini ya. In da kaccen ya siit'in renme ke do tagadunmallenme ke tan di, na baane su yetu boronjen kaara baanen na. In do fo be ga ri a ga nta sore fo bakka, in n'a bini ya n'a sedi i naxan na, i na me firi katt'a yi. Gelli tagadunmallenme ke ya ga n'a kita, a n'a kanbu. In renme ke ken ga n'a kita, a w'a kinni tagadunmallenme ke yi nan ti a fina n'a yiga. A ga na kutte be toxo, i ke na ken yiga. Baawo xalifa xoten ni. Alla ga d'an renmen kisi, a sababun ni ke ya.»

Ken ya ni o ga d'a ko nan ti: «Xellara ya fo ni dinme, a ya fo ni dinmen sebelenkaccu. Xellara ya fo ni dinme, a ya fo ni dingume. Xellara ya fo ni dinme, a ya fo ni dinmen raxaranfoto.»

I ti Daali Moodi Neejan wa Takkagedu, ma Kiitigedu, Madi Kandan ma ya ni Kandan Sumaare, faaben ya ni Soxona Buubu Kille Xoore. Madi Faatuma do Faatuma Gudonun na baane, Suranyinmun do dabari. Ken Xellara Saaxo, a kuupijanmun ni Saaxo Wakkane Gurudameera Xara Siri Walla. A xa giri Xayamanga ya. Wakkane saare Maadiga, a xooro Maadiga, a da xaron kutu Maadiga, a da xaron jaba Maadiga, a da yuguxooranjunmun sikki wutu Maadiga. Maadiga si bononton koota, a da



yugo raga a yuguraganten da yugo raga. I ti i wa ken yuguragante jalagini, a ti i n maxa i ke jalagi. I na Wakkane Saaxo ya jalagi. Baawo yugudarixaaya ya ni.

O ti «Sora Saaxo, Sora Biiba Saaxo, Sora Kotonban Saaxo, Sora Maajan Saaxo.» I ti «Saaxo Jonbeera, Saaxo Ganbi.» A koota ku yan ji Xayamanga. I bogu Wakkane Saaxo ya di.

Ken koota kame do tannaxate a do taganjanmunu naxati. Xa gingen ya na tage su do tage su naxa. Fo be ga da tagadunman ja Saaxontagon xalle, a daliilun ni ke ya.

### *Sumaaye Jinme*

Wanxaren Kutundaana, a do Wanxaren Segundaana, ken ga ni Sakkanne Sumaaye, a do Maabanne Sumaaye, Salumaxa Jinme, Kiranfinkinte, Wurunsaanante. An ga d'a wari i ga ti ken tage da: «Kiiranfinkinte Wurunsaanante», a wure feti yillen ga na kare a wa finkini. A do jinnanun ya tafunton ni. A yinme joppe jinnaaxun ya. Baawo a faaba Bala Fane, a ji Kayi toorikutten ya kanma fanjen noxon di. Sooninkantage ke ga net'a maxa ya ni, a ga ni Banbure Tuure, Sumaaye ken nta gollini kiye di an g'a fulamaxannen mukku ma wuro. Banbure Tuure ni ken fulamaxanne ya mukku, ma a siinon ga gabono. Koota yi, a ti: «Baano!» A ti: «N naamu» A ti:

Wuron ga na jengi i ke na fulamaxannen ya mukku debe ke dan ke kaara yi ma fajiri, fulamaxanne ke na kuuru. I nt'a tu taganfaso be ga ni. Xa tagen yan gollini non ja. Xa i n'a mulla ke ga ja taganfaso su yi, i ke n'a murunu i d'a na me wari n'a tirindi ya. I n'a fo yaxare kita n'a yaxi, ma a n'i fo yaxare kita n'a yaxi. O n'a ja kappallenmo yi. Baano ti: «Yugu xoore, an ga n'an soomon ro bappen ja do ke be batte, an n'a kitana ya. Gell'an ga ma mungu an ma wanso, soron na ken wall'an maxa ya.»

Wuron ga ro, Baano da xollanganbaren wutu. A ri taaxu a kaara a wa fanjaati kanma n'a tinmi. A wa tini: «Woyi fanjaati wo, fanjaati d'o nama, fanjaati ganbaren ko ganbare nta baana. Woyi fanjaati wo, fanjaati d'o nama, Baaraagonko fanjaati dinmen do dinme nta baana.» Ma wuron ga jengini tage ke ga roono tunxanjen ja. Fulamaxannen ga toxo du da, Banbure ti: «Baano!» A ti: «N naamu.» A ti: I ga da tage be fin k'an da, a fulamaxannen faayi bakka. I ke w'a mulla nan daga non duxura. Baano ti: An ga dagana, a nt'a jaana i ke falle. O faayi dagana doome ya. Gell'an ga na ja fanenkallaana yi, i ke na ja a masalangaana yi. Yere d'i ke billa a masala, kallen ga n'an wutu, i ke n'a ja an da waxarindaana, i n'a ja an danja kasankandaana, i n'a ja an danja furunkunjaabaana, i n'a ja an da suturindaana.

Tage ke giri, Baano do sefon wa d'a batte. A w'a kanma na fanjaati timi. Ma i ga riini Faadensoyaako, fanjen raqen ja. Munu ke wa Kayen kanma, xurayen wa no. An tini kiyen ya ni. Tanjigon ya ni. A ga na fo wo

fo dabari, an ga n'a wari, an n'a xanna baane ya. Banbure ga da salaamun war'a yi, a da du toxo Kayitoorikutten kanma na salaamun raga. A ti: «Alla ba ma sere?» A ti: I ke Banbure Tuure ya ni. An xa ni ko? A ti: I ke Bala Fane ya ni, xa i wa tini i danja Sumaaye. Ken bire axa bisimilla, maana be ga d'axa riiti.

A ti tage ke: Maana be ga d'o riti, an fulamaxannun yan d'o riiti. Alla wuro su ke waxati ga na kije, nan dag'a wara fajirinsallen na, fulamaxannen ya n'an maxa i ke taron g'a di. I nat'an wallen maxa, nan xan'an kappallenmaaxun maxa. I w'a mulla i d'an nan kafi. «Ah!», a ti: «hadamarenme do jinna, kun kappen na a xoten ya ni.» Banbure ti: «An ga na xani xo i ga xan'an maxa moxo ke be, o ra wa kappa. Xa an ga ma xani, o ra nta kappa.»

A ga toxo deejeyen di, a ti: «Banbure!» A ti «N naamu.» A ti: «Kafi moxo a jaana kan moxo?» A ti: I n'a mulla o n yaxi me da ya. Baawo tagen ya n'an na, i ke na tagen ya. A ti: Baasi fe, xa fo yaxaren nt'i ke maxa de! Banbure ti: Fo yaxarun w'i ke maxa. Renyaxaru tanmi do karago w'i ke maxa. A koota i masala, ma i ga laayidun kinni me. Xunbane wuron da ken waxati a do renyaxaru kun ri. Kebe ga na gem'i ya, i na ken wutu. A koota wuro, a do renyaxaru ku daga sigi. A ga ke be mulla a d'a koyi Banbure yi. I d'a futtun kat'a da, n'a yaxun dabari. Alla ri warijxen kini renme ke yi. Jinnan do seren naxan renme. Saaxe ke ga sigi t'a yi, a xasu nerundi, Bala Fane bono.

A xennen falle, i da sanantaaxen dabari, na yaqen rondi furujon na.

Ken falle a ri jiidi ti ren yugo. Furujon bogu. Furujon ga bogu, i d'a koyi me yi renme ke toxon gan xawa nan xiri ke be yi. Toxo gabe kon'a koota. Xa Banbure Tuure ti: «Ayi!» A ti: «Yaxare kiina ga na xenu a ga d'a siginten toxo, i ga waaginu ku beenu konno, tonun ya ni. Xa an ga na jiidi a g'a na ren yugon ya, an kiina yinme toxo ke ya ni a ga wulli.» I xusanta t'a danja ni Sumaye.

Ken Sumaye a koota, a xooro kisime ke maxa kaanun di.

Hadamarenmen ya ni. Danben kon'a ya yi, Baano ga tini: «Sakkanne Sumaaye, a do Maabanne Sumaaye, a do Jogoranme Sumaaye, Saalumaxa Jinme, Kiiranfinkinte Wurunsanante, Bonmu Tage Tuudoga Kamana Gille, Bonmu Tage Tuudoga Kamana Deppe.»

Xa, dusuuden wa suudene, tanasuuden wa suudene. Nbaarun suuden wa suudene. Suudu buren ga nta, Daranxanba Dunben Xobe, Bicca Nogontarawuru. A ti: «Jippi dinmen wa fo lije tinmi, Tinxaaro lagaanon wa fo lije legeene.» Xeyenxaran Saanun Nanma Xarame Ganne. Maare ni ken tage Samarengoosi.

A ti: An ga na ku kongu me ko, Nsanba ga Nooro, Nsanba Faraba Jinme ga Nooro xase, Gundungede ma Baaja Bure. Sira Sanba Jinme faaba ni Nsanba Jaaxa, a ma ni Yaxarinsire Mijaane. Faaben ni Nsanba ga Nooro, Nsanba Faraba Jinme ga Nooro xase, Gundungede ma Baaja Bure. Xunba Jinme faaba ni Nsanba Jaaxa, a ma ni Yaxarinsire Mijaane, faaben ni

Nsanba ga Nooro, Nsanba Faraba Jinme ga Nooro xase, Gundungede ma Baaja Bure. Bintu Jinme Faaba ni Nsanba Jaaxa, a ma ni Yaxarinsire Mijaane.